

AZ „UTÁNPÓTLÁS” KÉRDÉSE NÉMETORSZÁGBAN ÉS HAZÁNKBAN

Németországban minden gyermek, vagy ifjú, amikor az iskolából kilép, hogy magasabb iskolát, vagy életpályát válasszon, körzetének pályaválasztási tanácsadóhelye elé kerül. A pályaválasztási tanácsadás általában az illető tehetségét, kedvét és egyéb egyéni körülményeit veszi tekintetbe. A tanoncnak készülő fiúifjúságnál azonban ezen túlmenően tekintetbe veszik az egyéntől független társadalmi adottságot: az egyes foglalkozási ágak utánpótlási szükségletét is. Az utánpótlási szükségletről a munkaügyi minisztérium tájékoztatja a tanácsadás szerveit évenként kiadott „utánpótlási tervezetben” (Berufseinsatzplan). A tervezet ma még nem öleli fel a tisztviselői és a szak- vagy főiskolai előképzettséget kívánó pályákat, mert ennek lelkiismeretes előkészítéséhez még hiányzanak az előfeltételek. A tervezet előkészítése minden év június 30-ával kezdődik, amikor áttekintést nyertek az iskolákból kikerülő ifjúságról. Ennek alapján körvonalazzák meg a tervet, amelyet ebben a formájában az érdekelt szakszerveknek véleményadás végett megküldenek. November i-re az egyes üzemek is benyújtják tanonc-szükségletüket. A terv végleges megállapítását megelőző tanácskozásokon valamennyi érdekelt hatóság és szerv (az ipar, a „Reichsnährstand” és a Munkafront) résztvesz. A terv végleges formájában a hivatási ágak (és nem egyes hivatások) következő évi számszerű utánpótlási szükségletét tartalmazza.

A pályaválasztási tanácsadás, amikor a foglalkozások számszerű utánpótlási szükségletét tekintetbe veszi a hozzá fordulókat tájékoztatásánál, nem tesz egyebet, mint a társadalomgazdaságtan által is hangoztatott piaci egyensúly felé való törekvést könnyíti. A társadalomgazdaságtan tanítása szerint a tanult munka „piac”-án is a kereslet és a kínálat az egyensúly felé törekszik, mert az egyesek pályaválasztásuknál azt is mérlegelik, hogy milyenek a keresleti s ennek következtében a kereseti viszonyok. Minél helytállóbb ismeretek alapján történik ez a mérlegelés, annál tökéletesebb a „piaci mechanizmus önműködő egyensúlyra törekvése”. A pályamegválasztás idején azonban az egyes „piaci ismerete” csekély s mire kellő tájékozottságra szert tehet, addigra már nem változtathat könnyen pályát, mert szakképzettsége egy pályához köti, így az illető pálya esetleges túlszűfolttsága, vagy ellátatlansága már csak a következő nemzedékek pályaválasztására lesz befolyással. Ennek következtében a kereslet és kínálat kiegyenlítődése elég nagy időközökre terjed. Az utánpótlási tervezet, amely intézményesen megállapítja a keresleti viszonyokat, ezzel ellentétben már a pálya-

választás előtt rendelkezésre bocsátja a pályaválasztónak a szükséges „piaci ismereteket”, hogy ezt már ő s ne csak az ő kárán okulva a következő nemzedék hasznosíthassa. Nem történik tehát egyéb, mint a kereslet és kínálat kiegyensúlyozásának egészen rövid időközökre szorítása.

Felfogásunk szerint az emberi munka nem áru s így bérének szempontjából nem lehet tárgya az egyszerű kereslet-kínálati törvénynek, elosztását tekintve azonban a szociális szempont is a közgazdaság törvényeinek tökéletesebb érvényesülését kívánja, mert a társadalom érdeke is az, hogy az egyes hivatási ágak között a munkaerő a szükségletnek megfelelően helyezkedjen el.

Szükséges tehát az irányítás, más kérdés azonban az, hogy lehetséges-e? Az emberi munka az ember személyiségétől elválaszthatatlan. Nem az egyéni tehetség és kedv kell-e, hogy meghatározza a pályaválasztást? Állítjuk, hogy a tehetség és kedv tekintetbevétele nem zárja ki az irányítás lehetőségét. (Irányításon itt az utánpótlási szükséglet szerint való irányítást értjük.) A tehetség és kedv az egyén világában gyökerezik, az irányítás, gyökere a társadalom világa. A tehetséget objektív, az egyén akaratótól független testi, szellemi és lelki adottságok határozzák meg. A kedv teljesen szubjektív. A tehetség rendszerint nemcsak egy bizonyos hivatásra vonatkozik, hanem a hivatások tágabb területére. Senki sem állíthatja magáról, hogy néki csak egy bizonyos meghatározott hivatáshoz van tehetsége és más hivatás ellátására képtelen. Azt azonban mondhatja, hogy csak egy bizonyos hivatáshoz van kedve. Tehát csak a kedv és nem a tehetség az, ami egyetlen hivatásra irányulhat. A kedv pedig tisztán személyes benyomások alapján alakul ki, amelyeknek rendszerint nem sok alapjuk van a hivatások tényleges ismeretében. Sokszor az emberek olyan hivatásra éreznek kedvet, amelynek ellátására nincs tehetségük.

Az irányítás lehetőségét az adja meg, hogy a tehetség nem kizárólag egy, hanem több hivatásra vonatkozik. Ebből következik, hogy a pályaválasztásra első sorban a tehetség az irányadó s csak ezután jöhet tekintetbe az irányítás és a kedv. Ez utóbbit sem lehet elhanyagolni, hiszen a munkára való kedv a jó munkának egyik előfeltétele. Csakhogy ez nem mindig határozott, kialakult. Ha mégis, az egyénnek a kedve is teljesen határozott, akkor az irányítás csak ezután, tehát csak harmadsorban érvényesülhet.

Ezen az elvi alapon állva a pályaválasztási tanácsadás senkit nem kényszerít egy pályára, hanem csak útbaigazít. S amikor évenként számszerűen megállapítja az utánpótlás szükségletét, akkor e számmal csak irányt jelöl. Nem is tehet mást, hiszen megtörténhet, hogy az össz-szükséglet nagyobb mint az összes számbajöhető ifjú száma. Hiszen már 1941-ben 200.000 tanonc helyét nem lehetett betölteni. S ez a hiány nemhogy csökkenni fog a jövőben, hanem valószínű, hogy 1947-ig állandóan emelkedik, s csak 1949-től kezdve fog a helyzet javulni. A „Soziale Praxis” példákat is közöl, amelyek bizonyítják, mennyire nem merev az utánpótlási tervezet végrehajtása. Pl. az építőiparban a tanultságot kívánó munkahelyeken az évi utánpótlás 1938-tól 1940-ig 40.000-ról 32.000-re süllyedt. Ezért az 1941 évi tervbe irány-számmal a 40.000-et állították be. A következmény az volt, hogy tényleg sikerült megállítani az utánpótlás süllyedő irányzatát, az utánpótlást azonban csak 37.000-re sikerült felemelni. Ezért 1942-re 42.000-et vettek tervbe. A nagy érdeklődést kiváltó fémipari pályákon az utánpótlás visszaszorítása volt szükséges. A tervet itt is csak kb. egyharmadrészen sikerült végre-

hajtani. A bányászatban meg egyáltalán nem sikerült növelni az utánpótlást. E példák mutatják, hogy az irányítás nem merev formulákkal dolgozik. Nincs is szükség rá, mert az egyes hivatási ágak túlszűfoltóságát, vagy munkaerőhiányát nem egy év utánpótlása dönti el. A „terv” csak lehetővé teszi, hogy évek során rugalmasan kiegyenlítsék a hivatási ágak munkaerő-ellátásának különbségeit.

A tanoncifjúság pályaválasztását nemcsak közvetlenül a tanácsadók irányítják. A Birodalom arra törekszik, hogy az ifjú maga is helyesen tudja megválasztani pályáját, ezért a Hitler Jugend keretében tervszerű pályafelvilágosítással terjesztő: a pályaismereteket. A kevésbé kedvelt hivatási ágak vonzóerejét is igyekeznek növelni, ha közgazdasági jelentőségük így kívánja. A vonzóerőt elsősorban az előrehaladás lehetőségével növelik, tekintetbe véve az ifjak és a szülők egészséges törekvését a társadalmi emelkedésre. A bérek emelése és a szociális gondoskodás tökéletesítése szintén a vonzóerő növelésének eszköze.

A jelenlegi viszonyok között azért fontos az „utánpótlási terv”, mert kevés a munkaerő és sok a betöltendő munkahely, ezért a tervnek szociális vonatkozásai mellett elsősorban termeléspolitikai jelentősége van. Ha azonban megváltoznának a viszonyok és nem munkáshiány, hanem munkahely-hiány lenne, akkor is fontos lenne az „utánpótlási terv”, amely lehetővé teszi az adott viszonyok mellett a munkaerő leghelyesebb elosztását a hivatási ágak között. Ez esetben a terv jelentősége elsősorban szociális lenne s csak másodsorban termeléspolitikai.

Magyar vonatkozásban nem ismeretlen a tanoncpályaválasztás irányítása a kereslet alapján. Túlszűfoltóság idején egyes szakszervezetek saját kereteiken belül és saját külön érdekeik szem előtt tartásával korlátozták a tanoncok utánpótlását. Így a nyomdász, fényképész, könyvkötő, könyvkereskedő, szűcs, bőrdíszmű, finom műszerész és ötvösiparban. Ez utóbbinál különösen érvényesültek a partikuláris zsidó érdekek. A német pályaválasztási irányításnak jelentősége tehát nem a gondolat újdonságában van, hanem abban, hogy az irányítás szempontja nem partikuláris csoport-érdek, hanem a nemzeti társadalom egyetemes érdeke.

A tanonc-utánpótlás kérdése az utóbbi időben erősen foglalkoztatja Magyarországon is az érdekelteket. A budapesti iparkamara a múlt év végén foglalkozott a kérdéssel. Szóba került a képességvizsgálat kötelezővé tétele és az a probléma, hogy miként lehetne biztosítani a tanoncoknak a megfelelően képzett és a tanoncképzésre egyébként is alkalmas mestereknél való elhelyezkedését. Hangsúlyozták, hogy kívánatos az utánpótlási szükséglet intézményes megállapítása is, aminek a munkáját az érdekképviseltek közreműködésével a kamara vállalja magára. A kamarának megfelelő elgondolásai vannak egy korszerű tanoncotthon megvalósítására. A Keresztény Iparosok Országos Szövetsége rendezésében a fővárosi ipartestületek vezetői értekezletet tartottak, ahol Áfra Nagy János, a Székesfővárosi Pályaválasztási Tanácsadó és Képességvizsgáló Intézet igazgatója megállapította, hogy Magyarországon különösen a kézműipar tanonchiánya nagy. 1940-ben kereken 50%-kal több önálló kézműiparos volt Magyarországon, mint 1913-ban, mert számuk 140.000-ről 210.000-re emelkedett. Ezzel szemben a tanoncok száma 105.000-ről 77.500-ra csökkent. Ezt a hiányt csak részben okozza az, hogy az ifjakat a gyáripár veszi fel. A megoldás egyelőre az lehetne, ha tanoncotthonokkal lehetővé tennék, hogy vidéki ifjak is szakmát tanuljanak a városban. A szövetség ügyvezető elnökének, Mádl Jánosnak,

egy nyilatkozata szerint a gépi és az elektrotechnikai szakmában bőség és túltermelés van, ugyanakkor más szakmákban tanonchiány mutatkozik. A szövetség egyébként megkezdte a munkát, hogy a magyar tanoncképzést helyes irányba terelje. Így mindenekelőtt megállapítják, vajjon melyik foglalkozási ág az, amely a jövőre nézve fejlődést mutat és hol várható visszahanyatlás. Azokról a szakmákról, amelyekben fejlődés várható, füzeteket bocsátanak ki és összefoglalják azokat a lehetőségeket, amelyeket a szakma a tanonc számára nyújt. Ezeket a füzeteket Budapesten és a vidéken is a polgári és a középiskolák negyedik osztályú növendékei, valamint a nyolc osztályú elemi felsőbb évfolyamai között ingyen szétosztják.

A szociáldemokrata szakszervezetek az iparügyi miniszterhez intézett felterjesztésükben rámutattak arra, hogy a szakmunkásutánpótlás biztosítását egyszerre megoldaná a tanoncok bérminimumának törvényes megállapítása, mert csak ezzel lehet a kifizetői és segédmunkási pályákról a mesterségtanulás felé irányítani az ifjúságot. A tanoncjelöltek nagyrésze ugyanis inkább a nagyobb keresetet, kevesebb kihasználást és több függetlenséget jelentő kifizetői, segédmunkási és hasonló minőségben helyezkedik el. A tanonctartási jog elvonását kívánják a meg nem felelő mesterektől s azt, hogy a tanoncokat fől szabadulásuk után kötelezően legalább egy évig segédi fizetés mellett kelljen továbbfoglalkoztatni, így vélik meggátolhatónak, hogy a mesterek a tanoncokat más munkára kényszerítsék ahelyett, hogy egész tanulóidejüket a szakma tanítására fordítanák.

Általános véleménye az érdekelteknek, hogy a tanoncotthonok szaporítása üdvös, de nem egyedüli megoldása a tanonckérdésnek. Kétségtelenül megszűrendő az a kívánság is, hogy az ország messzi vidékeinek tanoncait ne vonzzuk a fővárosba, hanem tegyük lehetővé, hogy szűkebb hazájukban képezzék magukat. Ez vonatkozik elsősorban Erdélyre. Ezért Erdélyben a legsürgősebb teendő a marosvásárhelyi – már meglévő – tanonckiskola megfelelő épülethez juttatása.

Legújabbban arról értesülünk, hogy a főváros magasépítési ügyosztálya a folyó évben kivitelezésre kerülő építkezések tervezetébe felvette a Zita-telepen lebontott barakok helyén új tanoncotthon létesítését, 1*8 millió pengős kerettel.

A magyar tanonckérdés megoldására – amint látjuk – több oldalról is nyilvánul meg akarat, sőt több oldalról kezdeményező lépések is történnek. Hiányzik azonban az egész kérdést egyetemes szempontból megoldani akaró átfogó szervezett munka. E helyütt még csak azt kívánjuk hangoztatni, hogy a szociális problémákat már jelentkezésükkor kellene felismerni és megoldani s nemcsak akkor foglalkozni azokkal, amikor azoknak káros nemzetgazdasági hatásai már súlyosan érezhetők. Ezért fontosnak tartjuk azokat a statisztikai felvételeket, amelyek a tanoncok szociális helyzetét időről-időre feltárják. A székesfőváros már végzett ilyen munkát 1930-ban s most az 1940 évi felvétel adatai állanak részletes kidolgozás alatt Előzetes eredményeit már ismerjük s érdeklődéssel tekintünk az anyagot részletesen feldolgozó kiadvány megjelenése elé.

Az iparos és kereskedő utánpótlásnak kérdésének foglal állást Felkay Ferenc székesfővárosi tanácsnok a Honi Ipar 1942 februári számában. Helytelleníti a tanoncképzésnek mai rendszerét, amely szerint a tanonc egyszerre nyer kiképzést az iskolában és a mesternél is, mert ez nehezen egyeztethető össze, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a leventakötelezettség is igen jelentékeny idejét foglalja le a tanoncnak. Véleménye szerint sokkal tökéletesebb megoldás lenne, ha az elemi,

illetőleg polgári iskola után a tanonc képességvizsgálat Titan megfelelő szakirányú tanonciskolába vétetnék fel és csak ezután jutna további kiképzésre a mesterhez. Elismeri, hogy ennek a tervnek a keresztülvitele csak így lehetséges, ha a legtöbb esetben igen szegény tanoncokat felülről támogatják.

A tanoncotthonokról szólva hangsúlyozza, hogy „csak abban az esetben lehet szó tanoncotthonban való nevelésről és képzésről, ha azt a családi élet hiánya vagy alkalmatlan volta teszi elkerülhetetlenné. A cél nem lehet az, hogy a gyermeket a családtól elszakítsuk, hanem ellenkezően, minden eszközt meg kell ragadni arra, hogy a család egységét megőrizzük”. A továbbiakban őszintén megvallja, hogy nem híve a tanoncotthonok túlságos szaporításának, hanem a családi otthonok számát javasolná szaporítani, illetőleg a családokat erősíteni.

Mi is azon a véleményen vagyunk, hogy a tanoncotthonra csak azoknak a tanoncoknak van szüksége, akiknél a családi élet hiányzik, vagy alkalmatlan. Ellenben, amíg annyi ilyen tanonc van, hogy a meglévő tanoncotthonok többszöröse sem lenne elegendő a rászoruló befogadására, addig károsnak tartunk minden óvást a tanoncotthonok túlságos szaporítása ellen. Még el sem kezdődött a tanoncotthonok szaporítása s már is a túlzástól félünk? A túlzástól való óvások az indulás előtt rendszerint megakadályozzák, avagy hátráltatják magát az indulást. Elismerjük: jobb lenne, ha minden tanoncnak tanoncotthon helyett családi otthont biztosíthatnánk. De van-e rá mód? A tanoncotthonokra legfőként a vidéken élő szegény sokgyermekes családok fiainak van szüksége, akik szüleik kis földjéből már nem tarthatók el s munkához sem jutnak. Ezért jön pl. sok fiú Erdélyből Budapestre tanoncnak. Hogyan adjunk nekik családi otthont? Mikor fogunk olyan eszményi állapothoz eljutni, hogy lesz elég földjük és munkalkalmuk az otthonmaradáshoz? Addig ne nyújtsunk nekik tanoncotthont? Hagyjuk őket az utcán csavarogni, ágyrajárni, menhelyeken aludni? A tanoncotthonok létesítésének és fenntartásának költségei elenyészőek a családi otthonok költségeihez viszonyítva. Nem számolhatunk annak a felfogásnak gyakorlatiasságával, hogy amit megtakarítunk a tanoncotthonokon, majd azt fordítjuk a családok erősítésére. A tanoncotthonok létesítése párhuzamosan folyhat a családok megerősítésének munkájával. Mi nem óvnánk az illetékeseket a tanoncotthonok számának növelésétől, csak azt hangsúlyozzuk, hogy a mennyiség növelése ne történjék a minőség rovására, sőt a meglévő otthonok minőségét is emelni kellene. Biztosítani kell, hogy az összes tanoncotthon hivatása magaslatán álljon s ezért az otthonokat kifogástalan és a fiatalokat nevelni tudó egyének vezessék.

Koch Ernő